

Bruno Markaitis SJ: visuomeninės ir estetinės pažiūros, religinės pasaulėžiūros nuostatos (II)

Straipsnyje charakterizuojama kunigo jėzuito, filosofo, kompozitoriaus, dirigento, publicisto Bruno Markaičio SJ (1922–1998) daugiapusė kūrybinė veikla. Remiantis epistoline medžiaga, iš JAV atkeliavusiais archyvų šaltiniais, negausiais spausdintais užsienio lietuvių, Lietuvos muzikų ir paties B. Markaičio religinės publicistikos darbais, charakterizuojamos jo visuomeninės ir estetinės pažiūros, religinės pasaulėžiūros nuostatos. Antroji šio darbo dalis skirta kunigo religinės pasaulėžiūros sklaidai ir įvertinimui.

The article reviews the versatile creative activities of Bruno Markaitis SJ (1922–1998), a Lithuanian Jesuit priest, philosopher, composer, conductor, and publicist. On the basis of epistolary materials, archival sources from the USA, and scarce publications of religious publicistic works by Lithuanian musicians, foreign musicians of Lithuanian descent, and B. Markaitis himself, his social and aesthetical views, as well as the attitudes of his religious world outlook, are characterised. The second part is devoted to the dissemination and assessment of the religious world outlook of priest Markaitis.

Įvadas

Lietuvai iškovojus nepriklausomybę, iš JAV ir kitų šalių pradėjo plaukti įvairių archyvų dokumentai, atskleidę daug naujos vertingos informacijos apie mažai žinomų lietuvių išveivų veiklą. 2006 m. vasarą iš Čikagos į Vilniaus jėzuitų namus atsiųsta turtinga tėvo Bruno Markaičio SJ (1 pav.) asmeninio archyvo siunta reikšmingai papildė Lietuvoje esančius jo dokumentus.

B. Markaitis SJ (1922–1998) – kunigas jėzuitas, kompozitorius, filosofas, publicistas, aktyviai ir vaisingai darbavęsis ne tik JAV, bet ir kitų Amerikos šalių lietuvių parapijose. Jis – vienas iš nedaugelio lietuvių išveivijos kūrėjų, dėl įvairių nepalankių aplinkybių iki šiol Lietuvos muzikams likęs mažai žinomas.

Baigęs Kauno jėzuitų gimnaziją, B. Markaitis 1944 m. turėjo pasitraukti į užsienį. Teologiją ir filosofiją studijavo Pulacho (Vokietija) ir Heythropo (Anglija) jėzuitų kolegijose, Romos grigališkajame universitete. Įšventintas kunigu, vykdė pastoracinį darbą lietuvių kolonijų parapijose. 1950 m. atvykęs į JAV studijavo muziką Čikagos ir San Paulo universitetuose. B. Markaitis SJ aktyviai darbavosi įvairiose pastoracinio sielovados darbo srityse, rašė straipsnius teologinėmis ir muzikinėmis temomis, išspausdino knygą „Širdies gelmė“ (1957), bendradarbiavo išleidžiant knygą „Lietuvos jėzuitai“ (1950). 1961–1967 m. jam buvo patikėtos atsakingos jėzuitų provincijolo JAV ir kitose Amerikos šalyse pareigos.

1 pav. B. Markaitis SJ jaunystės metais

Kompozitorius sukūrė apie 130 kūrinių, daugiausia sakralinių ir liturginių. Jo muzikoje vyrauja polistilistika: nuosaikus modernizmas su politonalumu, neoklasicizmo ir neoromantizmo elementais. Geriausieji kompozitoriaus kūriniai buvo atliekami didžiosiose koncertų salėse, skambėjo JAV ir užsienio šalyse. B. Markaitis SJ buvo Tarptautinės šiuolaikinės muzikos draugijos (ISCM) narys, Amerikos kompozitorių, atlikėjų ir muzikologų draugijos (ASCAP) narys ir kt.

Nuo jaunystės metų jį vargino sunkios ligos. Vis blogėjant sveikatai, B. Markaitis persikėlė į Kaliforniją, o nuo 1988 m. apsigyveno Honolulu (Havajuose), kur 1998 m. šv. Kalėdų išvakarėse mirė, taip ir nespėjęs atgaivinti ryšių su tėvyne.

Pateikta trumpa informacija liudija, kad B. Markaitis SJ – ryškaus kūrybinio talento asmenybė. Jo darbai turėtų būti žinomi, moksliskai įvertinti, integruoti į Lietuvos bažnytinę-sakralinę ir muzikinę kultūrą. Deja, taip nėra. 2007 m. Klaipėdos universiteto leidyklos išleistas pirmasis mokslinis B. Markaičiui skirtas monografinis leidinys, parengtas doc. R. Varno, išspausdintas vos 90 egzempliorių tiražu. Įvade autorius pažymėjo: „Skaitytojas pastebės, kad čia kalbama tik apie B. Markaitį SJ – muziką, beveik neužsimenant apie jo daugiametės

vaisingos pastoracinės bei publicistinės veiklos sritis. Žinoma, tai didelis darbo trūkumas.“¹

R. Varno pastaba inspiravo dokumentų apie B. Markaitį SJ studijas, siekiant pateikti platesnę jo asmenybės charakteristiką, atskleisti ir įvertinti kunigo jėzuito visuomenines ir estetines pažiūras, religinės pasaulėžiūros nuostatas. Tai ir yra darbo tikslas.

Objektas – B. Markaičio SJ publikuoti straipsniai, jo religinės publicistikos knyga „Širdies gelmė“, epistolinė ir archyvinė medžiaga, muzikos kūryba.

Uždaviniai – apibrėžti B. Markaičio SJ charakterį, pažiūrų bruožus, atskleisti jo religinės pasaulėžiūros nuostatas.

Tyrimo metodai – analitinis, chronologinis-sisteminis, lyginamasis.

1. Kunigo Bruno Markaičio SJ religinės pasaulėžiūros nuostatos

B. Markaičio SJ pastoracinio sielovados darbo sritis, tiesiogiai susijusi ir su lektorinės bei publicistinės veiklos praktika, buvo reikšminga, nuosekliai vykdoma. Vis dėlto išlikę archyviniai jo kūrybinės biografijos dokumentai, susiję su tomis kunigo veiklos sritimis, yra gana fragmentiški – teko juos surankioti iš įvairių šaltinių. Didesnės darbų turinio dalies mes kol kas nežinome. Todėl rašant pirmąjį mokslinį straipsnį B. Markaičio SJ pažiūrų ir religinės pasaulėžiūros tema, remtasi kunigo religinių straipsnių, išspausdintų knygoje „Širdies gelmė“ (1957), charakteristika. Knygoje gvildenamos įvairios temos: visuomenės susvetimėjimas, klestint veidmainystei ir apgaulingoms dvasinėms moralinėms normoms, vientvės, šeimos problemos, teologiškai plėtojama tiesos ir laimės sąveika ir kt. Šių kunigo darbų sritį skirčiau į pogrupį, sąlygiškai pavadintą „aktualios visuomeninės dvasinės moralinės problemos“. Antrasis straipsnių pogrupis yra evangelinio pobūdžio: Evangelijos sklaida, jos svarbos išskėlimas. Trečiosios straipsnių grupės akcentas – Biblijoje išdėstytų pamatinių Katalikų Bažnyčios tiesų ir sąvokų aiškinimas. Visų šių darbų centrinė ašis – Jėzus Kristus, Dievas ir Žmogus, Gelbėtojas ir Atpirkėjas, vienintelis tarpininkas tarp Dievo ir žmogaus. Tiksliai suskirstyti publikacijas į tas sąlyginės grupes sudėtinga dėl jų informatyvumo ir plataus konteksto. B. Markaičio sakralinės publicistikos knyga dvelkia kunigo širdies šiluma. Apgalvota, nuosekliai išreikšta, Kristaus apibrėžta Bažnyčios apaštališkoji misija atsiskleidžia trijų knygos skyrių pavadinimuose: „Tarp gyvybės ir mirties“, „Kristaus veido šviesoje“ ir „Per kryžių į prisikėlimą“. Kiekvienos publikacijos pagrindinė idėja išryškinama su ja susijusiais potemiais. Mintys dėstomos paprastai, vengiant mokslinių filosofinių ir teologinių terminų. Tėvo B. Markaičio rašytinė kalba literatūriškai vaizdinga, kartkartėmis ir emociinga, nestokojanti ganytojiškų ir gyvenimiškų palyginimų. Autorius dosniai cituoja arba tiksliai perpasakoja Naujojo Testamento pasirinktų skyrių eilutes. Retesniais atvejais teologiškai aiškina sudėtingesnes, pvz., Evangelijos pagal Joną I, III, IV skyrių dvasines tiesas. Tik neaišku, kodėl B. Markaitis niekur neužrašė Šventojo Rašto citatų nuorodų. Galbūt XX a. viduryje JAV lietuvių parapijose tai daryti nebuvo priimtina? Tad straipsnio autorei teko jas rasti Biblijoje ir tiksliai įvardyti.

„Gyvai“, neformaliai tikintis katalikas, uolus Bažnyčios tarnas ir Kristus sekėjas B. Markaitis buvo geras Biblijos žinovas, tad ir jo mintys reiškiamos Naujajam Testamentui būdingu kalbos stiliumi. Atskleisdamas skausmingas visuomenės dvasines negalias,

B. Markaitis SJ išliko krikščioniškai pozityvus: visuomet pateikdavo argumentuotų dvasinių receptų. Jis tėviškai kreipėsi į žmogų, brangiausią Dievo kūrinį, tikėdamas įgimtu gėrio, šviesos, tiesos troškimu. Ne kartą aiškino, kad prarastų artimesnių santykių su Dievu tuštumos negali užpildyti turtai, materialinė gerovė, valdžia ir kvietė parapijiečius per atgailą grįžti pas savo Kūrėją.

1.1. XX amžiaus žmonijos moralinis nuosmukis, B. Markaičio SJ siūlomi dvasiniai receptai; apaštališkoji evangelinė pozicija

B. Markaičio SJ pastoraciniuose religinio pobūdžio straipsniuose atsiskleidžia negatyvi XX a., technikos amžiaus, charakteristika. Vertindamas filosofo ir teologo požiūriu, knygos „Širdies gelmė“ idėjiškai svariame įvade „Žmogaus širdies gelmė“ jis pateikia lakonišką naujųjų amžių charakteristiką. Pasak autoriaus, „motorizuoti dievaičiai“, atnešę žmonijai daugybę naujų išradimų, keletą revoliucinių idėjų minties, meno ir technikos pasaulyuose, apribodami šiuo pasauliu jos idealus ir santykius, sielos taip ir nepasiekė. „Moderni mintis pasišovė suprastinti žmogaus kūno ir sielos jungtinę sąrangą. To pasekoje žmogus pradėjo nebetikti gylio, aukščio, pločio, ilgio (plg. Ef 3, 18). Jo širdis tapo aklo instinkto lizdu, sekliu upeliu, kuris gyvenimo karščiuose išdžiūva“². „Tikriausiu laimėjimo ženklų laikomas sumechanintas gėris, tiesos pagrindas tampa grynai fizinis.“³

Kunigas apgailestauja, kad žinomi JAV žmonės skleidžia sekuliariai visuomenei priimtina „sumedžiagintą tiesą“:

Ši žemė yra vienintelė žmogaus tėvynė, mirtis nėra naujo gyvenimo pradžia, bet žmogaus sunaikinimo finalas.⁴

Kitoje publikacijoje jis patvirtina:

Ne žemė mūsų tėvynė, bet Dievo dangus. Bet dėkui Dievui iš visos širdies už žemę, kurioje žmogus gimsta, gyvena ir subręsta dangui, kurią žmonės vertina, į kurią nuolat žiūri dėkingu žvilgsniu.⁵

Pasak B. Markaičio SJ, spauda ir radijas bando pagrįsti dorovę ir jos idėjinį pamatą geresniu ateities pasauliu ir humanistiška meile žmogui, panaikinant tikrąjį jos, taip pat gėrio ir blogio vertinimą – baudžiama tikrai už išorinius veiksmus, o „neapykanta, intriga, veidmainystė, neskaisčios mintys vaikščioja laisvos“⁶.

Autorius skelbia ne naują teoriją, kad žmogus gimsta geras, tačiau, nuo pat vaikystės nuolat patirdamas neteisębę, melą, apgaulę, pamažu leidžiasi gilyn į širdies tamsą:

Tėvai mokė gero, patys geru nesirūpindami. Partijos ir organizacijos skelbė idealą, juo negyvendamos. Mokytojai mokė gyvenimo išminties, patys ja nesinaudodami. Kunigai skelbė Dievą ir Jo žodį, patys jo giliai nepažinę.⁷

Triptiko „Trys žvilgsniai į gyvenimą“ publikacijoje „Išmintingas žvilgsnis“ B. Markaitis SJ gvildena postmodernistinėje visuomenėje pasireiškiantį savitarpio supratimo trūkumą. Atskleidždamas to priežastis, autorius nurodo tris žmogaus nepasinaudojimo Dievo duota supratimo galia priežastis: 1) dauguma žmonių ją nukreipia tikrai į save, „didelės

jėgos teleskopą pasukdami į artimą skruzdėlę“; 2) žmogaus santykis su pasauliu sprendžiamas per patį save; 3) smerkiamos žmonių ydos, net nebandant gilintis į jų priežastis ir taip nuteisiant patį žmogų. „Suprasti žmogų – tai objektyvus žmogaus arba jo veiksmų įvertinimas, susidomėjimas pačiu žmogumi.“⁸

Pabrėždamas žmogaus prigimties dvilypumą, autorius (gal kiek idealizuodamas tikrąją žmogaus prigimtį) tiki jo širdyje slypinčio gėrio pranašumu: pasiekus gilią širdies tamsą, gėris pradeda grumtis su blogiu. Žengiant į širdies gelmę vis gilyn sunkiu gėrio keliu, „žmogus išvysta svarbiausią gyvenimo tikrovę: iš Dievo jis išėjo ir pas Dievą grįžta“⁹.

Straipsnis „Vienatvės kryžkelės“ skirtas ir šiandien aktualiai vienatvės problemai. Autorius pateikia savo filosofinę koncepciją: „Vienatvė – tai siaubas, lėta mirtis, Dievas – tai būtinybė, o žmogus – sąlyga. Mūsų gyvenimo rutulius sukčius pilnu ir saugiu ratu reikia dviejų atramos taškų: Dievo ir žmogaus. <...>. Žmogus atsiskyręs nuo Dievo ir paniekinęs Dievo atvaizdą žmoguje, perėjęs vienatvės kryžkeles sustoja, nes nebėra kur eiti. <...>. Tik Dievas gali išgelbėti vienišą žmogų, jei jis apsispręstų prašyti pagalbos. Neveltui apaštalas Jonas rašė: „Niekas negali ateiti pas Sūnų, jei Tėvas jo nepakvies“ (Jn 6, 44).¹⁰

B. Markaičio SJ griežto tono publikacijoje „Kur eina pasaulis?“ dominuoja pesimistinės gaidos: atmetęs Dievą, pasaulis atsidūrė Antikristo glėbyje ir išgyvena agoniją. Nedrįsdami kategoriškai atsakyti religijos, žmonės paleido į rinką naują produktą – toleranciją, kuri skverbiasi į visas gyvenimo sferas: „Šių dienų Antikristui mieliau vadintis tolerantu arba humanistu. <...> Jis kalba apie taiką, žmonijos gerbūvį, pasakiškąją civilizacijos tobulybę. Laikas nuo laiko jis pasmilko Kristui, vadindamas Jį didžiausiu iš žmonių, bet tik iš žmonių. Kam ginčytis dėl tiesos, dėl religijos, dėl paties Dievo? Būkite tolerantai! Pamirškite savo sielą arba paveskite ją man. Atiduokite man savo principus, – sako Antikristas.“¹¹

Šiame straipsnyje gvildinama tema yra aktuali ir šiandien: sekuliarioji visuomenė atsako priimti gelbstinčią Dievo malonę ir ritasi į pražūtį.

„Matydami nuolatinę gyvybės mirtį, mes suprantame savo ribotumą, ir žmogus pagalvoja: jei mirti vis tiek tenka, tai kodėl nepasidžiaugti gyvenimu?“ – rašoma B. Markaičio straipsnyje „Nebūkite bailiai“. Aptardamas amžinųjų vertybių problemą, autorius primena, kad tik Dievas duoda žmogui neklaidingų vertybių, todėl Kristus perspėja: „Visų pirma rūpinkitės dangaus karalyste. Jeigu jai priklausysite, visa kita savaime ateis (Mt 6, 33).“¹²

Straipsniai „Mirusios sielos“ ir „Antroji mirtis“ – B. Markaičio SJ knygos „Širdies gelmė“ I dalies idėjinės atramos. Remdamasis Šventuoju Raštu ir Bažnyčios doktrina, autorius įrodo: sielos gali mirti, kūnui dar esant pačiame jėgų žydėjime, jei jose nebėra dvasios gyvenimo. Šią sunkiausiai suvokiamą, iš sakyklos rečiau skelbiamą dvasinio gyvenimo tiesą kunigas komentuoja:

Mat ne kiekvienas kryžius ant gėlėto kapo ar ant marmuro paminklo liudija išganyką. <...>. Viešpats mums liepė saugotis pabalintų grabų, kurie iš lauko gražiai atrodo, o viduje slepia pūvančią lavoną (Mt 23, 27).¹³

Pagrindinė straipsnio dalis skiriama nuodėmės, kuri nužudo sielas, esmei, taktikai, plitimo būdams nušviesti. Autorius apgailestauja dėl mūsų visuomenės naivumo ir dvasinio pasaulio svarbos nesupratimo:

Gamtos įstatymai, kurių rėmuose gyvename, nesikeičia, ir nėra žemėje jėgos, kuri galėtų juos panaikinti arba pakeisti. Tas pats, tik žymiai stipriau ir gyvybingiau galioja dvasios pasaulio įstatymams, nes jie Dievo paskelbti ir įdegti į kiekvieno žmogaus sielą. Jie nesikeičia, nes liečia žmogaus ir Dievo santykių esmę.¹⁴

Atskleidamas nuodėmės veikimo taktiką, B. Markaitis SJ pabrėžia, kad mūsų gyvenime ji prasideda nuo mažų, dažniausiai nepastebimų dalykų, todėl žmogus, turįs religiją ar dorovės principus, iš tiesų neskiria didelio ir mažo nusikaltimo. Mirusios sielos to savo laiku nesuprato.

Kunigas tikina, kad prikelti tas mirusias sielas ir grąžinti jas į gyvenimą gali tik Viešpats, kuris „nenulaužia palinkusios nendrės, neužgesina smilkstančio dagties“ (Iz 42, 3). Kaip ir prieš šimtmečius, šiandien Jis sako mirusiesiems, kaip ano meto raupsuotiesiems: „Eikite ir pasirodykite kunigams!“ (Lk 17, 14). Ir beedami jie pasveiko. Mirtis mirė, susitikusi gyvenimo ir mirties Viešpatį.¹⁵

Publikacija „Antroji mirtis“ teologiškai aiškina antrosios mirties sąvoką. Pradžioje cituojamas Jėzaus ir fariziejaus dialogas iš Jono evangelijos III skyriaus. Jis atskleidžia, kad net Įstatymo mokytojas nesuprato, kaip žmogus senas būdamas galėtų gimti antrąjį kartą.

Tačiau daugeliui žmonių dar neaiškiau, kaip žmogus gali mirti antrąjį kartą. B. Markaitis nurodo, kad apie antrąją mirtį ir amžinąją kančią pragaro ugnyje Viešpats Jėzus ne kartą mokė ir kalbėjo be įprastinių simbolių ir palyginimų. Iliustracijai jis pateikia turtuolio ir elgetos gyvenimo istoriją (Lk 16, 19–31), pabrėždamas: „Evangelijos ir Bažnyčios tradicinis mokslas neturi nė vienos vietos, nė vieno sakinio, kuris duotų kokių nors vilčių žmogui, nenorinčiam susitaikyti su pragaro amžinumo faktu.“¹⁶

B. Markaitis SJ teologiškai pagrindžia krikščioniškosios doktrinos apie antrąją mirtį kategoriškumą: 1) žmogaus protas, jo veiksmai riboti ir nėra tobulai kokybiški; 2) „žiūrint į bausmės tikrovę Dievo aspektu, žmogaus ribotumas tampa begalybe, kada jis sąmoningai ir piktavališkai apsisprendžia pasirinkti kūrinių vietoj Kūrėjo, tuo įžeisdamas Dievą“; 3) Kūrėjo išstūmimas iš žmogaus gyvenimo ir jo interesų rato – tai procesas; 4) kiekvieno žmogaus gyvenime ateina atsakingų momentų, kada jam būtina apsispręsti. „Kristaus žodžiai: „Kas ne su manimi, tas prieš mane“ (Lk 11, 23) yra per daug aiškūs, kad juose būtų galima rasti teisinių kablukų“; 5) Dievas bando gelbėti tokį žmogų, „bet žmoguje jau išbujoję ir jo krauju nutukę sugedimo smaugliai jį laiko suvystę <...> Nuodėmės vėžio suėsta jo siela“¹⁷.

Remdamasis Naujajame Testamente užrašyta istorija apie du sūnus, kurių vienas, atsisakęs dirbti vynuogyne, persigalvojo ir dirbo, o kitas sutiko su tėvo valia, bet į vynuogyną taip ir nenuėjo (Mt 21, 28–32), autorius drąsiai pakėlė „drungnų“ krikščionių širdies uždangą:

Dievo jie neišsižadėjo, bet turbūt niekada negirdėjo Jo balso savo širdyje. Juos palaiko tradicija, paprotys, religinis auklėjimas. <...>. Dievas šitiems žmonėms yra tolimesnis, nepasiekiamas būtybė, kaip viduramžių Gralis. Jie materialistai arba religiniai indiferentai.¹⁸

„Christe eleison“¹⁹ – įtaigus evangelinis B. Markaičio pamokslas, parašytas pirmuoju asmeniu. Tai emocionali gaida perteikta pamokanti krikščionio paklydimo istorija, kartu

ir prasminga knygos „Širdies gelmė“ kadencija, šaukte šaukianti žmones atgailai ir dvasiniam atsivertimui Kristuje.

Atskleisdamas postmodernistinės visuomenės dvasinį nuosmukį ir jos problemas, kunigas B. Markaitis ragino imtis atsakomybės už savo veiksmus ir Dievo duotą gyvenimą. Jis pabrėžė, kad sąmoningas žmogaus atsivertimas į Dievą per Kristų yra krikščioniškojo gyvenimo pamatas.

Vykdydamas apaštališkąją misiją, skelbdamas žmogui Evangelijos priėmimo būtinumą, B. Markaitis SJ kalbėjo griežtai ir principingai. Praeito šimtmečio JAV lietuvių katalikų parapijoms tai turėjo būti stipri išblaivinimo nuo farizejiškumo ir tikėjimo drungnumo injekcija.

1.2. Kristaus asmens, Jo misijos traktuotė; Katalikų Bažnyčios doktrinos tiesų apmąstymai B. Markaičio SJ religinėje publicistikoje

Iškeldamas Kristaus prioritetą Bažnyčios gyvenime, kardinolas K. Lehmannas skelbė:

Kristaus Bažnyčios Šerdis glūdi ne joje pačioje, bet šalia jos – Jėzuje Kristuje, kuris Bažnyčią gimdo ir ugdo.²⁰

Būdamas pažangių pažiūrų, B. Markaitis SJ skelbė Jėzų Kristų, Katalikų Bažnyčios kertinį akmenį, krikščionybės tikėjimo tiesų pagrindėją, žmonijos Atpirkėją, ir knygoje „Širdies gelmė“ Jam paskyrė pagrindinę vietą.

Remdamasis Jono evangelijos I skyriaus I–IV eilutėmis, publikacijoje „Pradžioje buvo Žodis“ atskleidė Kristaus, Dievo ir Žmogaus Sūnaus kilmę, pabrėždamas: Kristus-Žodis tapo kūnu ir gyveno tarp mūsų (Jn 1, 4). B. Markaitis SJ išryškino pagrindinius Jėzaus gyvenimo ir veiklos akcentus, iškėlė jo kančios Alyvų kalne prasmę, atpirkimo misijos reikšmę:

Jis kėlėsi, nugalėjęs pasaulį, nuodėmę, velnią ir mirtį. Po keturiasdešimt dienų jis sugrįžo pas Tėvą į dangaus garbę, kuri jam priklausė pačioje pradžioje.²¹

Straipsnio „Širdžių karalius“ filosofiskai vystoma pagrindinė idėja: širdis ilgisi širdies, kuriai galėtų atverti širdį, patikėti savo ateities planus. O tokią širdį gali turėti tik Kristus. Todėl žmogaus pastangos liks nevaisingos, jeigu jis nenukreips akių į Evangeliją²².

B. Markaičio SJ užrašyti pamokslai „Paskutinė taurė“, „Moteriškė prie šulinio“ ir „Žodžiai smėlyje“ – tai Naujojo Testamento siužetais pagrįstos literatūrinės kompozicijos, kuriose pateikiami esminiai Kristaus charakterio bruožai: 1) Kristus – gyvybės duona (Jn 6, 53–54); 2) Kristus – besąlygiškos Dievo meilės apreiškimas (Jn 13, 1–20); 3) Kristus-Globėjo pažadas mokiniams atsiųsti Guodėją Šventąją Dvasią (Jn 14, 6–23). Straipsnyje „Moteriškė prie šulinio“ kunigas įtikinamai atskleidė: „Kristus – gyvybę teikiantis vanduo, trykštantis į amžinąjį gyvenimą“ (Jn 4 sk.), drąsiai iškėlė svarbią tikrųjų Dievo garbintojų problemą: „Dievą reikia garbinti atgimusia dvasia ir neklaidinga tiesa“²³. Vaizdingoje literatūrinėje kompozicijoje „Žodžiai smėlyje“ išskyla Jėzaus-Gelbėtojo charakteristika: „Moterie, nė aš tavęs nepasmerksiu. Eik ir daugiau nebenusidėk“ (Jn 8, 11).

Kryžiaus globalinę reikšmę Kristaus, Jo Motinos ir krikščionių gyvenime autorius lo-giškaai išvystė ir apmąstė dviejose religinėse publikacijose: „Kryžių šešėlyje“, „Kryžiai ir tragedijos“. Remdamasis evangelijų tekstais, kunigas atskleidė, kad visas Kristaus gyvenimas praėjo kryžių šešėlyje. Apibrėždamas kryžiaus reikšmę dabarties ir ateities kartoms, B. Markaitis teigė:

Kryžiumi mums duodama laimė, malonė, išganymas, gyvenimas, nes Išganytojas kryžiumi valdo gyvenimą ir mirtį, žmogų ir pasaulį.²⁴

Antroje publikacijoje apmąstoma kryžiaus reikšmė žmonijai:

Kryžių Viešpats pasirinko savo misijos giliausia ir prasmingiausia išraiška. <...>. Kryžius turi tą nuostabią galią suartinti žmogų su Dievu, sukilninti žmogaus širdį, pažadinti jame gražiausias, švenčiausias galias. Kur kryžius, ten Viešpats.²⁵

„Viešpaties kapas“ – tai literatūriškai vaizdingas kunigo pamokslas, „sucementuotas“ Šventojo Rašto eilutėmis. Mįslingo simbolio apmąstymo grandinėje akcentuojama žmogui Dievo suteikta laisvo apsisprendimo svarba.

B. Markaičio SJ šventiniame pamoksle „Trečia diena“ apibrėžta šv. Velykų prasmė ir reikšmė:

Velykos – didžiausia revoliucija pasaulyje, atverianti vartus į Naująjį Testamentą. Senosios vertybės sužiba nauja šviesa. Praeitis užverčiama neatkeliamu akmeniu. Dabartis pašventinama. Ateitis krauju nuperkama. Viešpats keliasi daugelio širdyse ir šaukia tikėti į Jo prisikėlimą, suvokiant, kad kryžius nėra finalas, o gyvenimo sėjos momentas, kuris gimdys prisikėlimo vaisių.²⁶

Šeimos problemą B. Markaitis SJ vertina globaliniu mastu:

Kai tik sugedimo vėžys ir pasileidusio ištižimo nuodai pateko į šeimos organizmą, pradėjo griūti ne tik šeima, bet ir visos žmonių bendruomenės pamatai. Todėl <...> mūsų akys nukrypsta į šventąją Nazariečio šeimą.²⁷

Autorius išskiria charakteringus Nazariečio šeimos bruožus: tarpusavio meilę, nesavanaudiškumą, dvasinę brandą, nuolankų, lyg iš Dievo rankų, sunkumų priėmimą.

Pastoracinėje veikloje nevengdamas „nepatogių“, rečiau pamokslaujamų temų, straipsnyje-pamoksle „Pasaulio nesuprastieji“ B. Markaitis apmąsto šventumo sąvoką. Šventųjų charakteristikas jis „apvalo“ nuo viduramžių stereotipų, šventųjų vaizdavimo trafaretų, išgalvotų fantazijų, paaiškindamas, kad tai prieštarauja objektyviai tiesai:

Jų veidas nespindėjo stebuklinga šviesa, jų išorė maža tesakė apie nuostabų vidaus pasaulį. Nors jie gyveno Dievui, niekada neužmiršo žemės ir jos gyventojų, <...> nes nėra didesnio realisto už šventąjį.²⁸

Šventųjų charakteristikoje autorius pabrėžė jų begalinę meilę ir pagarbą žmogui, nurodė, kad jų protas buvo apšviestas, todėl jie pažino tiesą, suvokė gyvenimo begalinę vertę, matė „tarp dangaus ir žemėje sukurto pragaro švytintį Kristaus kryžių, žėrintį šventojo meile Dievui ir žmogui“²⁹.

Tęsdamas mokymą apie šventumą, kunigas jį susiejo su gyvenimo prasmės problema (straipsnis „Gyvenimo išmintis“). Aiškino, kad atitrūkusi nuo asmeninio santykio su Viešpačiu ji nebūna teisingai sprendžiama, todėl žmogaus gyvenimas nuo to sumenkėja ir neretai žlunga.

Gyvenimo išmintį ir prasmę teologas tiesiogiai siejo su tiesos kategorija: supratimu, kad „žmogaus sąmoningas ryšys su Dievu yra jo prigimties reikalavimas ir jo vidinės sąrangos išvada“³⁰.

„Meilės dovanų grandinėje“ B. Markaitis SJ išvysto gyvenimo vertybių temą, pabrėždamas pačios Apvaizdos teikiamas tikrąsias vertybes, tarp jų vaikus, sveikatą, nuosavybę, gyvenimą savame krašte ir kt.

Triptiko „Trys žvilgsniai į gyvenimą“ I dalyje „Dėkingas žvilgsnis“ aptariama krikščioniškojo dėkingumo problema, raginant pasitenkinti ir dėkoti Dievui už tai, ką jie šiandien turi, nepamirštant, kad „žmogaus gyvenimą valdo ne penicilinas, kortizonas ar chlorpromazinas, bet Aukščiausiojo ranka“³¹.

Įdomu, kad, triptiko II dalyje „Romantinis žvilgsnis“ rašydamas apie gyvenimo tikslą ir žmonijai būdingą sėkmės ir laimės troškimą, B. Markaitis SJ tas sąvokas gana netikėtai susiejo su žmogaus sukurta herojaus samprata, pabrėždamas, kad žmonėse įsigyvenusi herojaus charakteristika yra paviršutiniška, „nudažyta romantizmu“ – gyvenimas paprastai susideda iš kasdienybės. Tačiau tikslingai siekiami kuklaus masto dalykai išauga į nekasdienį dydį:

Kiekvienas žmogus yra herojus, jei jis gyvenimo kasdienybėje nepasiduoda monotoniškos slegiančiai nuotakai, bet gyva ir pozityvia mintimi kiekvienai dienai duoda šviesų veidą, kiekvienai smulkmenai didžią vertę, kiekvienam skausmui šventą prasmę.³²

B. Markaičio SJ publikacijoje „Kelias į sielos Taborą“ ir „Atgailos ir malonės poliai“ aptariama krikščionybei svarbi atgailos tema. Autorius išaiškina graikiško žodžio *metanoia* prasmę, primena žmonėms evangelijoje skelbiamą reikalavimą atgailauti. Pateikdamas palyginimą apie dešimt mergaičių (Mt 25, 1–13), aiškina, kad tikėjimo raidoje visuomet yra silpnumo momentų, todėl žmogiškojo elemento atsargas būtina praturtinti malone teikiamu nauju dieviškojo gyvenimo įnašu. Jis nurodo dvi žmogui duotas atgailos pareigas: 1) Dievo akyse prisipažinti nusidėjėliu lūpomis, širdimi, visu gyvenimu; 2) prisipažinti nusidėjėliu prieš kitus žmones. Iš to kyla išganančioji meilės įstatymo versmė ir krikščioniško teisingumo formos.

Antrajame straipsnyje atgailos tema kunigas pabrėžia būtinybę žmogui išlaikyti kūno ir dvasios harmoniją: „Dievui giesmė, kaip harmoningas dvasinių kokybių orkestras, turi suskambėti visomis žmogaus galiomis – kūnu ir siela.“ Išsako bendrą Bažnyčios nuomonę – be atgailos žmogus niekada negaus Dievo malonės, nes be jos „atgaila pasidaro grynai gamtinis reiškiny, prilygsta stoiko savęs disciplinai ar jogo paniekai savo kūnui: jų tobulinimas tėra geležinių žmogaus pastangų vaisius, nesujungiantis jo su Dievu ir nepadarantis žmogaus dieviškojo gyvenimo dalininku“³³.

Pastarajame teiginyje pareikštos kritinės pastabos apie stoikus ir jogus perkelia mus į B. Markaičio religinės pasaulėžiūros ekumeninių nuostatų sritį. Jis inspiravo glaudus

bendradarbiavimas su Čikagos Loyolos jėzuitų universitetu, savo veikloje didelį dėmesį skyrusiam muzikos, kitų meno rūšių ir religijos integracijai. Menų sintezavimo tendencija B. Markaičiui SJ, siekiančiam kūryboje atskleisti globalines idėjas, buvo labai artima. Pvz., 1970 m. buvo sukurta ir sėkmingai atlikta oratorija „Šimtas saulių“ solistams, mišriam chorui, vokaliniam kvartetui, merginų vokaliniam nonetui, baletu trupei, skaitovui, vargonams ir simfoniniam orkestrui, užsakyta Loyolos universiteto šimtmečio jubiliejui. 1967 m. jis atstovavo katalikams tarptikybiniame religinės muzikos koncerte „Garbinkime Dievą daugeliu balsų“, vykusiam „Carnegie“ salėje. Koncerto programoje skambėjo B. Markaičio „Ekumeninės mišios“, diriguojamos autoriaus.

1976 m. gruodžio 29–30 d. Los Angeles muziejaus salėje atlikta kompozitoriaus simfoninė kantata „Tricentennial Turn“ („Į trejtįjį šimtmetį“) solistams, berniukų chorui, baletu trupei ir skaitovui. „Idėjiškai svarios erdvės temos optinį įspūdį sustiprino iš NASA paskolinto naujojo dokumentinio filmo fragmentai. „Tricentennial Turn“ – tai multimedia muzikos kūrinys, pajavairintas baletu, judančiais paveikslais, palydėtas lyrinių-filosofinių žodžių ir minčių, kurių autoriumi buvo taip pat B. Markaitis SJ. Visa tai palydėta muzika, kuri visus tuos elementus surišo į organinę visumą.“³⁴

Kompozitoriaus giliu įsitikinimu: „Kūrybingoji žmogaus dvasia – visose kultūros plotmėse – jungia ne tik tautas ir kalbas – ji tiltas tarp kontinentų. Mat joje sutirpsta perdėtas tautiškas, ir siaurumas įgauna plotį. Ji bežode kalba į milijonus kreipiasi ir visi supranta jos mintį.“³⁵

Visų mūsų pareiga kurti Dievo karalystę žemėje. Mano supratimu, tai reiškia žmogaus transformaciją į gerį ir grožį. <...>. Per jį ateis žemėn Karalystė, kurios visi kasdien meldžiamės, kasdien laukiame.³⁶

Muzikos kūryboje naudodamas religijos ir menų sintezę, B. Markaitis SJ tapo genialaus XX a. kompozitoriaus O. Messiaeno šalininku, įrodė pasauliui, kad taip pasiekama ir veikiama įvairių pažiūrų klausytojų auditorija. B. Markaitis SJ taip pat buvo įsitikinęs stipresne sinkretinio pobūdžio sakralinių kūrinių įtaiga klausytojams, tikėjosi per juos efektyviau skleisti Evangeliją ir Katalikų Bažnyčios tikėjimo tiesas.

Tačiau reikėtų pabrėžti, kad kunigas ir jėzuitas B. Markaitis ekumeninį sąjūdį religijoje vertino gana kritiškai. Jis iškelė ekumenizmo teigiamos tolerancijos problemišumą:

Religinė tolerancija – tai kompromisas objektyvios tiesos griežtiems reikalavimams. Religinė tolerancija prasidėjo su protestantizmu ir atvėrė vartus tolerancijoms įvairiose gyvenimo sferose. <...>. Žmogus, kuris sugeba apsispręsti ir laikytis vieno pastovaus principo, vadinamas siaurapročiu ir davatka.³⁷

Išskeldamas krikščionybės prioritetą, tėvas Markaitis atkreipia dėmesį į skirtingą Kristaus traktuotę nekrikščioniškų religijų teiginiuose:

Nuo senų laikų penkių kontinentų padavimuose, legendose ir religinėje tradicijoje gyveno, žybčiojo viltis, kad vieną dieną dangus aplankys žemę ir išlaisvins žmogų iš dvasinio nuosmukio. Jis atėjo į pasaulį Kristaus asmenyje, tačiau kiekviena žmonių grupė, kiekviena religija Jį piešia savaip: vieni nori padaryti Jį tiktai Dievu, kiti – tik žmogumi, viena religija Jį padaro kaliniu, kita – tironu.³⁸

B. Markaitis SJ teigia, kad nuomonių įvairovės priežastis – religinių tiesų pažinimo žemėje santykinumas:

Dieviškame apreiškime religinės tiesos turinyje susitinkame su paslaptimis, užmiršdami, kad paslaptis yra begalinė gelmė, kurios žmogaus dvasia neįstengia pasiekti. <...>. Atmetus paslaptį, idealas nustoja aukščiau, o švenčiausi dalykai nebetenka pagarbos. Modernaus pragmatizmo atstovas greičiau priims hinduizmo sielų kelionę, negu šv. Sakramento paslaptį, kur Kristus yra duonos ir vyno pavidaluose. Priėmus hinduistinę pažiūrą dėl vienos sielos keliavimo per daugelio savininkų rankas, atpuola asmeninė atsakomybė. Priėmus šv. Sakramento paslaptį, nebeįmanoma pateisinti savo nevykusią elgseną, Mišių apleidimą, sąmoningą Komunijos vengimą.³⁹

Mokydamas krikščioniško principingumo, kunigas priminė:

Pats Kristus aiškiai skelbė, kad Jis yra Dievo Sūnus ir Žmogaus Sūnus. Aiškino, kad pasaulyje bus klaidžiamokslų: „Jei kas jums sakys – štai čia Kristus – ne – štai ten Kristus – netikėkite. Žmogaus Sūnus ateis su didele galybe ir didybe“ (Lk 17, 23–24). Jis toks ir pasilieka Evangelijoje: Dievas ir Žmogus. Jis buvo ir yra toks pat šiandien ir per amžius.⁴⁰

Ekumeniniai procesai šiandien yra pasiekę pasaulinį rezonansą. Krikščionys supranta, kad jiems vienijantis Bažnyčia stiprėja, dvasiškai turtėja ir bręsta. Krikščionių susiskaldymas tapo suvokiamas kaip tikėjimo vienybę pažeidžianti problema. Pvz., Jonas Paulius II apaštališkajame laiške *Novo millennio ineunte* ryžtingai kvietė krikščionis vienytis:

Maldavimas *ut unum sint* yra ir mus įpareigojantis imperatyvas, ir palaikanti jėga, ir išganingas priekaištas mums dėl mūsų inertiškumo ir siauraširdiškumo.⁴¹

Susitikime su Romos vyskupijos kunigais (2006 03 02) popiežius Benediktas XVI kalbėjo:

Ypač svarbu būti pakantiems esamam atsiskyrimui. Šventasis Paulius sako, kad kurį laiką schizmos yra būtinos, ir Viešpats žino kodėl: mus išbandyti, lavinti, brandinti, padaryti mus nuolankiais. Tačiau taip pat esame įpareigoti siekti vienybės, oėjimas jos link jau dabar yra tam tikra vienybės forma.⁴²

B. Markaičio kūryboje ir veikloje pasireiškusios ekumeniškumo tendencijos buvo reikšmingos ir laiku atsiskleidusios. Kita vertus, vienpusiškai vertindamas protestantizmą kaip religinės tolerancijos (negatyviaja prasme) pradininką, jis dar neįvertino jo įnašo į krikščionybę. Pritariant profesoriui R. Dulskiui, kad protestantizmas yra daugiau orientuotas į dabartinį Dievo ir žmogaus santykį, būtų galima išskirti jo teiginį:

Kaip tik dėl to ypač akcentuoto dabarties religingumo protestantizme išryškėja keletas labai svarbių krikščioniško gyvenimo bruožų ir fenomenų. <...>. Atpažindami atsiskyrusių brolių krikščioniško gyvenimo vertybes, esame pašaukti įsigilinti į tą dvasinį lobyną, kurį surandame katalikybėje.⁴³

Išvados

1. Bruno Markaitis SJ (1922–1998), kunigas jėzuitas, kompozitorius, dirigentas, muzikos kritikas, publicistas – vienas lietuvių išeivijos kūrėjų, dėl nepalankių istorinių aplinkybių Lietuvos muzikams likęs beveik nežinomas. Baigęs Kauno jėzuitų gimnaziją, 1944 m. jis turėjo apsigyventi užsienyje.

2. Plataus profilio akademinis (teologinis ir muzikinis) išsilavinimas Europos ir JAV universitetuose, gilus, nedogmatiškai reiškiamas jo tikėjimas, Dievo artumo ieškojimas, jautri kitų skausmui širdis, ryškūs kunigo retoriniai ir literatūriniai gabumai pastoracinėje sielovadinėje, publicistinėje, visuomeninėje veikloje padėjo pasiekti reikšmingų rezultatų.

3. Jo religinių pažiūrų pamatas – Kristus, „nes niekas negali dėti kito pamato, kaip tik tą, kuris jau padėtas“ (1 Kor 3, 11). B. Markaičio SJ religinėje pasaulėžiūroje dominuoja Evangelijos tema. Atsiliepdamas į Dievo troškimą išgelbėti visus žmones, jis ištikimai vykdė Katalikų Bažnyčios misiją.

4. Su didele atsakomybe tėvas atskleidė postmodernistinės visuomenės ydas, moralinių nuosmukį, per Apreiškimą mokydamas ją dvasinių ir moralinių principų. Tikėdamas Dievo gailestingumu, kvietė žmones į atgailą, gaivino amžinojo gyvenimo viltį, vesdamas juos dangaus karalystės link.

5. Jis nuosekliai vykdė teologo paskirtį, paprastai, vaizdžiai, įtikinamai aiškindamas žmonėms Dievo žodį, Katalikų Bažnyčios pamatines tiesas, filosofiskai jas apmąstydamas, pagrįsdamas Biblijos citatomis.

6. B. Markaičio SJ religinėje pasaulėžiūroje atsiskleidžia ekumeninės tendencijos, susiformavusios jam bendradarbiaujant su garsiuoju Čikagos Loyolos jėzuitų universitetu, propagavusiu įvairių meno sričių ir religijos integraciją. Muzikos ir menų pajungimo Bažnyčios tikėjimo tiesų ir Evangelijos skaidai, visuomenės estetiniam ir moraliniam ugdymui idėjos visiškai atitiko kompozitoriaus B. Markaičio estetikos nuostatas. Tačiau kaip kunigas jėzuitas, į ekumenizmo propagavimą tarp krikščionių jis žiūrėjo su tam tikromis išlygomis, griežčiau apibrėždamas ekumenizmo kompetencijos ribas.

7. Ekumeniniai procesai šiandien įgijo pagreitį ir pasiekė tarpkontinentinį lygmenį. Krikščionys suprato, kad vienydamasi tikėjimo brolių meilėje Kristaus Bažnyčia stiprėja, bręsta, dvasiškai turtėja. Ekumeninis bendravimas ugdo krikščionių savitarpio supratimą, apreiškia naujas amžinųjų Dievo tiesų pateikimo galimybes.

NUORODOS

- ¹ Nomen Nescio: tėvas B. Markaitis SJ, nepažintas muzikos misionierius / sud. R. Varnas. Klaipėda. 2007. P. 5.
- ² *Markaitis B.* Širdies gelmė. Putnam. Conn. 1957. P. 9.
- ³ *Markaitis B.* Naujasis žemės žmogus // Širdies gelmė. Putnam. Conn. 1957. P. 13, 15.
- ⁴ Ten pat.
- ⁵ *Markaitis B.* Dėkingas žvilgsnis // Nomen Nescio / sud. R. Varnas. Klaipėda. 2007. P. 118.
- ⁶ *Markaitis B.* Naujasis žemės žmogus // Širdies gelmė. Putnam. Conn. 1957. P. 17.
- ⁷ *Markaitis B.* Žmogaus širdies gelmė // Širdies gelmė. Putnam. Conn. 1957. P. 11.

- ⁸ *Markaitis B.* Išmintingas žvilgsnis // *Nomen Nescio* / sud. R. Varnas. Klaipėda. 2007. P. 122–123.
- ⁹ *Markaitis B.* Žmogaus širdies gelmė // *Širdies gelmė*. Putnam. Conn. 1957. P. 13.
- ¹⁰ *Markaitis B.* Vienatvės kryžkelės // *Širdies gelmė*. Putnam. Conn. 1957. P. 28–29.
- ¹¹ *Markaitis B.* Kur eina pasaulis? // *Širdies gelmė*. Putnam. Conn. 1957. P. 126–128.
- ¹² *Markaitis B.* Nebūkite bailiai // *Širdies gelmė*. Putnam. Conn. 1957. P. 129–133.
- ¹³ *Markaitis B.* Mirusios sielos // *Širdies gelmė*. Putnam. Conn. 1957. P. 31, 34.
- ¹⁴ Ten pat.
- ¹⁵ Ten pat.
- ¹⁶ *Markaitis B.* Antroji mirtis // *Širdies gelmė*. Putnam. Conn. 1957. P. 41, 42–45.
- ¹⁷ Ten pat.
- ¹⁸ *Markaitis B.* Du sūnu // *Širdies gelmė*. Putnam. Conn. 1957. P. 87–88.
- ¹⁹ *Markaitis B.* Christe eleison // *Širdies gelmė*. Putnam. Conn. 1957. P. 138–144.
- ²⁰ *Dulskis R.* Ekumeninis krikščioniškojo paveldo matmuo // *SOTER*. Nr. 24 (52). 2007. P. 27.
- ²¹ *Markaitis B.* Pradžioje buvo Žodis // *Širdies gelmė*. Putnam. Conn. 1957. P. 58.
- ²² *Markaitis B.* Širdžių karalius // *Širdies gelmė*. Putnam. Conn. 1957. P. 63–65.
- ²³ *Markaitis B.* Moteriškė prie šulinio // *Širdies gelmė*. Putnam. Conn. 1957. P. 80.
- ²⁴ *Markaitis B.* Kryžių šešelyje // *Širdies gelmė*. Putnam. Conn. 1957. P. 110, 112.
- ²⁵ *Markaitis B.* Kryžiai ir tragedijos // *Širdies gelmė*. Putnam. Conn. 1957. P. 117.
- ²⁶ *Markaitis B.* Trečia diena // *Širdies gelmė*. Putnam. Conn. 1957. P. 122, 125.
- ²⁷ *Markaitis B.* Nazariečio šeima // *Širdies gelmė*. Putnam. Conn. 1957. P. 67.
- ²⁸ *Markaitis B.* Pasaulio nesuprastieji // *Širdies gelmė*. Putnam. Conn. 1957. P. 90, 92–94.
- ²⁹ Ten pat.
- ³⁰ *Markaitis B.* Gyvenimo išmintis // *Širdies gelmė*. Putnam. Conn. 1957. P. 96.
- ³¹ *Markaitis B.* Dėkingas žvilgsnis // *Nomen nescio* / sud. R. Varnas. Klaipėda. 2007. P. 117.
- ³² *Markaitis B.* Romantinis žvilgsnis // *Nomen nescio* / sud. R. Varnas. Klaipėda. 2007. P. 121.
- ³³ *Markaitis B.* Atgailos ir malonės poliai // *Širdies gelmė*. Putnam. Conn. 1957. P. 51–52.
- ³⁴ *Alė Rūta.* Tiltas iš praeities į rytojų // *Draugas*. 1977 02 26.
- ³⁵ *Jurkutė A.* Palaimintas tikėjęs ir kūręs // *Laiškai lietuviams* Nr. 3. 1999.
- ³⁶ *Butvila V.* Kompozitorius Markaitis atvyksta koncertui į Clevelandą // *Dirva*. 1969 10 22.
- ³⁷ *Markaitis B.* Štai žmogus // *Širdies gelmė*. Putnam. Conn. 1957. P. 59–61.
- ³⁸ *Markaitis B.* Širdžių karalius // *Širdies gelmė*. Putnam. Conn. 1957. P. 65.
- ³⁹ *Markaitis B.* Tiesos ir laimės paslaptis // *Širdies gelmė*. Putnam. Conn. 1957. P. 19–20.
- ⁴⁰ *Markaitis B.* Kur eina pasaulis? // *Širdies gelmė*. Putnam. Conn. 1957. P. 127.
- ⁴¹ *Jonas Paulius II.* Apaštališkasis laiškas *Novo millennio ineunte*. Kaunas. 2001. 48.
- ⁴² *Benediktas XVI.* Dvasinės mintys/2005 balandis – 2006 kovas/. Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai. 2006. P. 102.
- ⁴³ *Dulskis R.* Ekumeninis krikščioniškojo paveldo matmuo. *SOTER*. Nr. 24 (52). 2007. P. 22–23.

LITERATŪRA

1. *Alė Rūta.* Tiltas iš praeities į rytojų // *Draugas*. 1977 02 26.
2. *Benediktas XVI.* Dvasinės mintys/2005 balandis – 2006 kovas/. Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai. 2006.
3. *Biblija* arba Šventasis Raštas / vertė A. Rubšys ir Č. Kavaliauskas. Vilnius. 2001.
4. *Butvila V.* Kompozitorius Markaitis atvyksta koncertui į Clevelandą // *Dirva*. 1969 10 22.
5. *Daugailis J.* Markaičio oratorija Loyolos universiteto koplyčioje // *Draugas*. 1970 04 24.
6. *Dulskis R.* Ekumeninis krikščioniškojo paveldo matmuo // *SOTER*. Nr. 24 (52). 2007.
7. *Good News Bible* (Today's English version. British Edition). New York. 1976.

8. *Jonas Paulius II. Apaštališkasis laiškas Novo millennio ineunte*. Kaunas. 2001. 48.
9. *Jurkutė A. Palaimintas tikėjęs ir kūręs // Laiškai lietuviams*. Nr. 3. 1999.
10. *Marijošius V. B. Markaičio mišios „Prieš tavo altorių“ (1955) // Draugas*. 1955 10 08.
11. *Markaitis B. Širdies gelmė*. Putnam. Conn. 1957.
12. *Mark N. For God and His Music (1969) // Loyola University*. 1969 06.
13. *Nomen Nescio: tėvas B. Markaitis SJ, nepažintas muzikos misionierius / sud. R. Varnas. Klaipėda. 2007.*
14. *Vidžiūnienė R. K. Pabiros mintys apie muziką // Draugas*. 1979 06.
15. *Žilevičius J. Lietuviai muzikai Vakaruose / red. S. K. Jautokaitė. Stickney. III. 1999.*

Gauta: 2008 11 13

Parengta spaudai: 2009 03 20

Milda KAZAKEVIČIENĖ

BRUNO MARKAITIS SJ: HIS SOCIAL AND AESTHETICAL VIEWS AND ATTITUDES OF RELIGIOUS WORLD OUTLOOK (II)

S u m m a r y

After Lithuania regained independence, it started receiving the documents from the archives of the USA and other countries that witnessed social-cultural and musical activities of Lithuanians in exile hardly known in Lithuania. One of them was Bruno Markaitis SJ, a Jesuit priest, a gifted composer recognised by professionals (he composed about 130 works), a publicist and a conductor who also worked in the field of pastoral counselling in a consistent and purposeful way. A significant part of the personal archives of B. Markaitis SJ is stored in Vilnius, at the House of Jesuits, and in K. Pemkus Archives at Klaipėda University.

In 2007, the monograph on B. Markaitis (132 p.) by Assoc. Prof. Robertas Varnas was published in Klaipėda University Press. In the preface, the author regretted having reviewed only the music-related activities of B. Markaitis, but not his pastoral counselling or other fields of activities. The fact inspired the present article.

In the second part of the article, the subjects of religious publications of B. Markaitis reflecting the attitudes of his religious views are discussed.

Pastoral counselling of B. Markaitis, directly related to his activities as a lecturer and a publicist, was a significant field of his activities and was carried out in a consistent way. However, the archival documents of his creative biography related to that special field were of a fragmentary character and had to be collected from different sources. He left abundant works on religious and musical subjects (he wrote reviews, spoke in religious programmes on the radio, delivered sermons in churches, lectured at schools and universities, and published two books), however, presently, we still do not know the contents of the majority of his works. Therefore, the first article on the subject of B. Markaitis' SJ views and religious world outlook was based on his religious articles published in the book *Širdies gelmė* "The Depth of the Heart" (1957). The book revealed the attitudes of the religious world outlook of the author. His articles dealt with different subjects, such as alienation of people in the context of thriving hypocrisy and deceitful spiritual moral standards, the problems of loneliness and family, theological reflection on the interaction of justice and happiness and others. That subgroup of works could be defined as *topical spiritual and moral problems of the society*. The second subgroup of the articles was of an Evangelical type: dissemination of the Gospel and the emphasis on its significance. The focus of the third group of the articles was the explication of the basic truths and concepts of the Catholic Church set out in the Bible: the personality of Christ, His mission, the essence of the Word of God, the concepts of love, faith, hope, truth, penance, etc. The central axis in all those works was Jesus Christ, God and Man, Saviour and Redeemer, the sole mediator between God and man. It was difficult to classify the articles into the above mentioned subgroups: due to their informative capacity and broad context, infrequently, several subjects tended to intertwine in one and the same article.

The book of the sacred publications by B. Markaitis was full of human warmth. The apostolic mission of the Church, defined by Christ and well considered and expressed by the author, was revealed in the titles of the three chapters of the book: *Between Life and Death*, *In the Light of Christ's Face*, and *To Resurrection via Crucifix*. The principal idea of each publication was disclosed by the related sub-themes. The text was simple and pithy; complex syntactic structures or scientific philosophical and theological terms were avoided. The written language of B. Markaitis was expressive, frequently emotional, and abounding in vivid pastoral and existential comparisons. The chapters of the New Testament were either abundantly quoted or retold in a precise way. In more complex cases, e. g., Chapters I, II, and II of St. John's Gospel, the spiritual truths received theological explications. However, it remained unclear why B. Markaitis SJ had not provided any references to his quotations from the Holy Scripture. Could it have been the accepted practice in Lithuanian parishes in the mid-20th century? Therefore, the author of the article had to find the lines of the Bible quoted by the priest and to give references to them.

Bruno Markaitis, a Jesuit priest with live and informal belief in God, a diligent servant of the Church and an adherent of Christ, was not solely a philosopher and a theologian, but also a connoisseur of the Bible who expressed his ideas in the language typical of the New Testament. When revealing the spiritual sores of the society with the authority granted to a priest and indicating their causes, Bruno Markaitis SJ stayed positive in a Christian way and always offered some spiritual advice. He addressed a person as the most precious creation of God in a fatherly way, with great belief in the aspiration for the good, light, and justice planted in people's heart. He explained more than once that the emptiness caused by the lost close relationship with God cannot be filled by wealth, material welfare or power and advised his parishioners to go back to their Creator by way of penance.

In the characteristics of the attitudes of the religious world outlook by B. Markaitis SJ, the ecumenical tendencies ought to be specified. They formed in the cooperation of B. Markaitis with the Loyola Jesuit University in Chicago which paid great attention to the integration of music, as well as other fields of art and religion. B. Markaitis, who sought to reveal general human problems in his creations, found the idea of art synthesis very appealing. By following the road of the synthesis of music and religion in his compositions, he became the supporter of O. Messiaen, a genius composer of the 20th century; in the opinion of the latter, broader audiences with different world views could be better reached and influenced that way. It should be added that Jesuit priest B. Markaitis had a critical view of the ecumenical movement in religion: e. g., he saw the problematic character of the tolerance of ecumenism and rejected the claim of other religions to join Christianity.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: Jėzus Kristus, bažnyčia, krikščionybė, religinė pasaulėžiūra, pastoracinė veikla, visuomenė.

KEY WORDS: Jesus Christ, Church, Christianity, religious outlooks, pastoral activity, society.

Milda KAZAKEVIČIENĖ – humanitarinių mokslų daktarė, Klaipėdos universiteto Muzikologijos instituto vyr. mokslinė bendradarbė, Menų fakulteto docentė. Moksliniai interesai: Lietuvos ir užsienio šalių muzikinė kultūra; kompozitorių religinės pasaulėžiūros ir kūrybos sąsajos. Adresas: Šilutės pl. 22-18, Klaipėda. Tel.: (8 46) 25 37 94; +370 659 20 750. El. paštas kazakeviciene.m@gmail.com.

Milda KAZAKEVIČIENĖ – a PhD in humanities, a research worker at the Institute of Musicology at Klaipėda University, an associate professor at the Faculty of Arts at Klaipėda university. Scientific interests: musical culture in Lithuania and abroad; religious links in the works of the great composers. Address: Šilutės pl. 22-18, Klaipėda. Phones: (8 46) 25 37 94; +370 659 20 750. E-mail: kazakeviciene.m@gmail.com.